

Az 56-os „Pilvax”

1956 antikommunista szellemi előkészítői március 15-én léptek színre

Dr. Zsebők Csaba

Működött egy egyetemi szellemi kör, amelynek bemutatása nélkül 1956 történetét nem lehet megírni. A „Kolhoz Kör” és a Tiszta szívvel folyóirat csapata rendkívül jelentős hatást gyakorolt az 1956-os eseményekre.

A már hosszú hónapok óta aktívan működő „Kolhoz Kör” első jelentősebb önálló seregszemléjének az 1956. március 15-i ünnepség bizonyult. Az ünnepet a Régi Országház vendéglőben ülték meg, félig nyilvánosan, jelesül a Várban, az Országház utcában. A többi, a korszakban megszokottól meglehetősen eltérő megemlékezés volt, és az ugyancsak formabontónak számított, hogy a hallgatók pár oktatójukkal együtt a hivatalostól eltérő ünnepséget tartottak.¹ Mindemellett elhatározták, hogy október 6-án történelmi emléksétát tartanak.

Az egyetemi oktatók közül a „Kolhoz Kör” központi alakjának kétségtelenül Molnár József tanársegéd, történész és levéltáros bizonyult. A Kolhoz egyébként konspiratív becenévnek tekinthető, egyrészt a jórészt vidéki származású egyetemisták antikolhozista beállítottsága miatt, másrészt azért, mert fröccsöt, egyebet közös pénzből rendeltek.

¹ Borsodi Csaba: Az ELTE Bölcsészettudományi Karának története. In: www.btk.elte.hu ;
Letöltés ideje: 2013. október 10.

1954-től Molnár körül kialakuló „Kolhozra” ’56-ban már a Petőfi Kör egyes vezetői is rendkívül idegesen reagáltak.² A Petőfi Kör és a „Kolhoz” között alapvető különbségek mutatkoztak. Molnárék köre spontán szerveződés volt, és nem jellemezte semmiféle dogmatizmus, ami a Petőfi Körben, a pártellenzék megnyilatkozásaiban minden reformelképzelés közepette is érződött. A „kolhozosokat” ráadásul nem kötötte semmiféle pártfegyelem³, és egyetemi polgári helyzetükből adódóan bármikor összeülhettek...

Az akkoriban bölcsészhallgató Máté Imre költő a kora őszi napokat felidézve felhívta a figyelmet, hogy a két tanáruk, I. Tóth Zoltán és Molnár József vezette „Kolhoz Körnek” széles bázisra mutatkozott szüksége az egyetemi ifjúság körében. A „Kolhozt” támogató ifjú tanároknak még Varga János, Tóth Ede és Szabad György (a rendszerváltás utáni első házelnök) számítottak, Molnár és I. Tóth mellett. A szellemi térfoglalás érdekében is indították útjára a valódi változásokat elsőként követelő, független Tiszta szívvel című folyóiratot, már október elején, és „agitációs munkát” folytattak más egyetemeken, főiskolákon. Máténak ifj. Domokos Pál Péterrel a Képzőművészeti Főiskola jutott, ahol megismerte majdan társát, Darázs Máriát is. A bölcsészek a képzősökkel meglehetősen jól együtt tudtak működni, például az október 6-i demonstráció megszervezésében.⁴

Máté Imre az ősz elején a Tiszta szívvel egyetemi lap főszerkesztője lett. A szerkesztőbizottság tagjai további egyetemisták, mégpedig Mátén kívül Román Károly felelős szerkesztő, ifj. Domokos Pál Péter, Kabdebó Lóránt, Szakács

² Molnár Zsuzsanna (szerk.): Jussunk – 1956. Tarsoly Kiadó, Budapest, 2004. 98-107. o.

³ Beck Tibor–Germuska Pál: Forradalom a Bölcsészkaron. 1956-os Intézet, Budapest, 1997. 27-52. o.

⁴ Máté Imre: A koraszülött forradalom (Visszapillantás 1956-ra). In: Várad. 2006. 5. évf. 5. sz.

Sándor és Veres Károly... Az 1956. október első harmadában megjelent Tiszta szívvel fejlécén ez olvasható: az „Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karai Irodalmi és Tudományos Diákköreinek folyóirata”. A függetlennek tekinthető lapban új versek, elbeszélés, műfordítások, tanulmányok, cikkek, illetve oktatási javaslatok láttak napvilágot.⁵ Máté Imre írta az orosz nyelv fakultatívvá tételét követelő cikket a folyóiratba, amelyben – Kabdebó Lóránt irodalomtörténész professzor későbbi jellemzésével élve – a forradalom sugallatát hordozó költeménye, „A szent tehenek” is megjelent.⁶

1956. október 6-án olyasmi történt, ami addig elképzelhetetlennek tűnt: tüntettek a sztálinista rendszer ellen. Mégpedig magyar fiatalok, egészen pontosan egyetemisták, főiskolások. A szervező a „Kolhoz Kör” és pár képzős volt. Az antisztálinista tüntetés szimbólumértékűnek bizonyult, és komoly visszhangja támadt. A honi egyetemeken, főiskolákon mind jobban terjedt a megmozdulás híre, a jelszavak egyre népszerűbbek lettek, és további követeléseket eredményeztek.⁷

A tüntető menetelésnek egyébként több fontos állomása volt: Sztálin szobra, a jugoszláv, majd a szovjet nagykövetség, az ÁVH korábbi székháza, a Batthyány-örökmécses és a Petőfi-szobor. Többek visszaemlékezése és állambiztonsági iratok szerint is október 6-án a Szovjetunió nagykövetsége előtt hangzott el először a „Ruszkik haza!”. S a többi jelszó is óriási hatást gyakorolt: „Szabad művészetet!”, „Éljenek a bátor írók!”, „Írjatok igazat!”, „Ne álljunk meg félúton!

⁵ „Fekete Hollók” dosszié: ÁBTL, O-11802/29/409-452

⁶ Tiszta szívvel (reprint változat). Napkút Kiadó, Budapest, 2006

⁷ Beck Tibor–Germuska Pál i. m. 27-52. o.

– Sztálinizmus pusztuljon!”, „Függetlenség, szabadság!”, „Tanítások igazat!”, „Fakultatív oktatást!”.

Az október 6-i antisztálinista demonstrációt követően megfogalmazódtak bizonyos követelések. A Magyar Diákok kezdetű politikai röplap október 10-e után Szegedre is eljutott. A levelet, amelyben ez a dokumentum is szerepelt, Román Károly írta egy szegedi joghallgató barátjának. „Felhívunk benneteket, hogy október 22-én lépjete velünk egységesen sztrájkba az orosz nyelv fakultatívva tételéért” – állt a röplapon.⁸ Az orosz nyelvvel kapcsolatos határozott követelést a Tiszta szívvel főszerkesztője, Máté jelentette meg még október első harmadában, Román pedig a folyóirat szerkesztőbizottsági tagjaként működött. A levél megerősített pár szegedi joghallgatót abban, hogy a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségét életre hívják október közepén. Mint ismert, a MEFESZ kulcsszerepet töltött be a forradalom követeléseinek kidolgozásában. Mindezek alapján is állíthatjuk, hogy a „Kolhoz Kör” katalizátorszerepe elvitathatatlan.⁹

Ráadásul egy sor állambiztonsági irat – többek között a „Fekete Hollók”, az „Árulók”, az „Arató”, a „Kék” vagy „Sárándi Vilmos” dossziében fellelhető – is azt támasztja alá, hogy a „Kolhoz Kör” a forradalom fontos szellemi előkészítőjének bizonyult.

Dr. Zsebők Csaba történész, tanszékvezető főiskolai tanár

⁸ Borsodi Csaba i. m.

⁹ Jancsák Csaba: *Az 1956-os forradalom indítószikrája – A szegedi MEFESZ. Belvedere Meridionale*, Szeged, 2016. 41-42. o.

**

Felhasznált irodalom, források:

Összefoglaló munka:

Zsebők Csaba: Tiszta szívvel 1956-ban – A „Kolhoz Kör”: a forradalom (egyik) szellemi előkészítője. Oikosz Alapítvány, 2019

Visszaemlékezések:

Dobos Marianne: Akkor is Karácsony volt – Bölcsészek 1956-ról. I és É Bt., 2004

Gömöri György: Egy szigetlakó feljegyzéseiből. Cserépfalvi Kiadó, 1996

Kabdebó Lóránt: 1956 az ELTE bölcsészkarán. In: www.uni-miskolc.hu/~philos

Kabdebó Lóránt: 1956-os Pilvax a Várban (A Régi Országház étterem legendája). In: MKDSZ.hu, 2007. március 7.

Kabdebó Tamás: Életút. Argumentum, 2007

Marosán György: A tanúk még élnek. Hírlapkiadó Vállalat, Budapest, 1989

Máté Imre: A koraszülött forradalom (Visszapillantás 1956-ra). In: Várad. 2006. 5. évf. 5. sz.

Máté Imre: A vörös bölcsész – Önéletrajzos visszaemlékezés. In: Távolságközelítés térben és időben. kecsmetionPRESS, Nürnberg, 1999

Molnár Zsuzsanna (szerk.): Jussunk – 1956. Tarsoly Kiadó, Budapest, 2004

Papp Árpád: Szívgyökér. Typografika Könyvek, Békéscsaba-Kaposvár, 2009

Szabad György: In memoriam I. Tóth Zoltán. In: Magyar Szemle, Új folyam XVI. 1-2. szám

Trencsényi Imre: Fiúk és apák – Kis magyar pszichográfia közép(en)haladóknak, kiegészítve néhány állambiztonsági adalékkal. L'Harmattan, Budapest, 2017

Szakirodalom:

Beck Tibor–Germuska Pál: Forradalom a Bölcsészkaron. 1956-os Intézet, Budapest, 1997

Berecz János: Ellenforradalom tollal és fegyverrel – 1956. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969

Borsodi Csaba: Az ELTE Bölcsészettudományi Karának története. In: www.btk.elte.hu ; Letöltés ideje: 2013. október 10.

Jancsák Csaba: Az 1956-os forradalom indítószikrája – A szegedi MEFESZ. Belvedere Meridionale, Szeged, 2016

Molnár János: Ellenforradalom Magyarországon 1956-ban. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967

Szőnyei Tamás: Titkos írás – Állambiztonsági szolgálat és irodalmi élet, 1956-1990. Noran, 2012

Vadász Sándor (szerk.): A bölcsészkar az 1956-os forradalomban. ELTE, Budapest, 1994

Zsebők Csaba: „Helytartóságok” a felsőoktatásban – Jelentések és határozatok az egyetemi és főiskolai marxizmus–leninizmus oktatásról (1951–1988). In: „Tudják már a kisgyerekek is” – Tanulmányok a proletárdiktatúra ideológiai és kulturális alapjainak megteremtéséről. (Szerk. Máthé Áron). Nemzeti Emlékezet Bizottsága, Budapest, 2017

Források:

Tiszta szívvel (reprint változat). Napkút Kiadó, Budapest, 2006

„Árulók” dosszié – ÁBTL, O-10847

„Fekete Hollók” dosszié – ÁBTL, O-11802

„Arató”-dosszié – ÁBTL, M-17379

„Kék” 1957 és 1960 közötti beszerzési-dossziéja – ÁBTL, B-91696

„Sárándi Vilmos”-dosszié – ÁBTL, M-23865

Vizsgálati dosszié – ÁBTL, V-150010/2